

LA SITUACIÓ DEL NOTARIAT CATALÀ A LA CIUTAT DE TARRAGONA, A LES DARRERIES DEL SEGLE XVI

*Elisabeth Baldor Abril
Marta Inglés Agudo*

La present comunicació versa sobre el privilegi reial concedit a la ciutat de Tarragona per a crear un col·legi de notaris, a les darreries del segle XVI. L'objectiu del nostre estudi és reflectir la situació del notariat tarragoní en aqueixa època, fonamental, per altra banda, per entendre la motivació que conduí el Consell, els cònsols i els notaris de la mateixa ciutat a sol·licitar l'esmentat col·legi.

Troblem la font documental en un pergami datat l'1 de maig de 1583, conservat a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona¹. L'existència del document és coneguda a partir d'un inventari que recull els documents del Consell Municipal de Tarragona entre les dates de 1117 i 1809².

El pergami treballat és la resposta del virrei de Catalunya Joan de Zúñiga a les peticions que el Consell, els cònsols i els notaris de Tarragona presentaren al rei Felip II. No tenim constància de la data d'aquest primer document, però en coneixem el context perquè és reproduït en la carta del virrei. A partir dels deu capítols, sobre el col·legi de notaris, continguts en el suposat primer document, ens podem fer una idea de quina era la situació del notariat a Tarragona. Creiem convenient, però, donar d'inici una visió general del notariat a Catalunya.

Cal tenir present que el notariat al Principat no adquirí importància fins al segle XIII, atès que fou aleshores quan sorgí la necessitat, i l'obligatorietat conseqüent, de deixar constància escrita dels atorgaments que eren realitzats³. Tot i així, el notariat i el document públic ja estaven fermament reconeguts en els primers decennis del mateix segle, raó per la qual no calgué instituir el "notarius publicus" i el "instrumentum publicum," perquè ho eren de fet.

Només va ser necessari regular qüestions de detall, per mitjà de provisions concretes, privilegis reials o decisió en Corts. La matèria notarial s'anà regulant, doncs, a mesura que sorgien problemes de transcendència pràctica. Mentre que a Castella i Aragó s'hagué de dur a terme una política notarial d'unificació i fixació legislativa⁴.

1. A.H.P.T. Pergami Calaixera 2; Calaix 16, núm. 11.

2. *Repertori Municipal de Tarragona* núm. 9. Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona. Publicat per l'Excm. Ajuntament de Tarragona, 1993

3. CASADO I RIBAS, Xavier: *El llegat Testamentari de protocols a la ciutat de Barcelona (s.XV i 1er. terç del s.XVI)* dins A.A.V.V. *Estudis sobre l'H^a de la Institució notarial a Catalunya en Honor de Raimon Noguera*. Fundació Noguera. Barcelona, 1988. Pàg. 166.

4. BONO, José: *H^a del Derecho Notarial Español*. Vol. I. Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España. Madrid 1989. Pàg. 292

Quant al fet de nomenar i crear notaris, cal remarcar que corresponia al rei en els territoris de jurisdicció reial, però no pas en els de jurisdicció eclesiàstica, on era l'Arquebisbe qui exercia aquesta funció. Tarragona, val a dir-ho, era un enclau característic, car estava sotmesa a una doble jurisdicció, puix que l'arquebisbe i el rei es repartien el poder: "a l'arquebisbe corresponia la part executiva del govern i al monarca el suprem domini i la concessió dels privilegis destinats a tota la comunitat"⁵. D'aquesta manera, i seguint els estudis d'en Morera, una de les atribucions de l'arquebisbe era: "crear notaris, escrivans, batlles, procuradors i altres funcionaris"⁶.

La situació notarial presentava, però, una manca de control en la seva formació, fet que es manifesta en la font documental emprada.

La Institució notarial, tot i estar regulada a través de la legislació reial, no era pas assimilada i obeïda lleialment per tot aquell que volia accedir a la condició de notari. Si bé Alfons IV, en les Corts de Montblanc del 1333, havia establert una sèrie de condicions per exercir "un ofici de notaria" (ésser major de vint-i-quatre anys, ésser persona de bons costums i haver superat un determinat període de teoria i pràctica)⁷, hom té constància que tals requisits no tothora eren acomplerts a la ciutat de Tarragona. Aquest aspecte és recollit en l'exposició dels cònsols i notaris en la carta de demanda: "alguns veïns i poblats de dita ciutat i d'altres, temeràriament i sens considerar la qualitat de la dita art de notaria, se sont atrevits d'alguns anys ensà i s'atreveixen, tenint officis vils i mechanics i altres arts, los quals van consumint lo més de son Jovent en diversos altres exercicis i sen haver practicat ningu o molt poc temps en apendre la dita art, deixan sos propis officis i artes amb medis indirectes per ells procurats. S'han fet venir lletres de Comissió per examinar-se en la ciutat de Tarragona dirigides a alguns amichs sens i, encara per altres vies, procurant d'obtenir sos privilegis de notaris en gran dany i detriment de la cosa pública"⁸. Per a evitar que aquests greuges contra els notaris hàbils i contra la pròpia ciutat prosseguissin, els cònsols i notaris supliquen a l'autoritat reial que els concedeixi i atorgui el privilegi de crear un col·legi de notaris; i que, alhora, aprovi les propostes que, sobre l'organització del col·legi, són referides en una sèrie de capítols.

Vegem, doncs, quins eren els aspectes més destacats de cadascuna d'aquestes propostes.

En el primer capítol s'evidencia la importància històrica de la ciutat de Tarragona, per a recolzar més fermament la petició de concessió del col·legi. Són reiteratius quant a l'atribució que atorguen a l'art de notaria i a la seva transcendència en la vida pública. Un col·legi permetria endegar tota la formació dels notaris. La seva constitució interna, la justifiquen remarcant el funcionament d'altres col·legis ja existents en diverses ciutats del Principat. Així, tenim que en la primera nominació i admissió de notaris col·legiats haurien d'intervenir els cònsols de la ciutat els quals, per via d'insaculació, escollirien el Prior que, per espai d'un any, dirigiria la Institució.

En el segon capítol persisteixen en la necessitat de prohibir que tot aquell que no hagi incorregut en la teoria i en la pràctica pugui exercir com a notari. Fan constar l'obligatorietat de superar un examen, per a demostrar la seva formació. D'aquesta manera serien eliminades possibles manipulacions, com la d'apropiar-se de certificats de formació a través d'algun notari amic o per via de suborn. La composició del jurat examinador, seria la de dos prohoms o priors col·legiats, escollits per insaculació; el veguer reial; els cònsols

5. CORTIELLA I ODENA, F. *Una ciutat catalana a les darreries de la Baixa Edat Mitjana: Tarragona* Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV". Tarragona 1984.

6. MORERA. *Tarragona Cristiana*. Vol. 2. Excma. Diputació Provincial de Tarragona. 1955. Pàg. 870.

7. BONO, J. *Obra citada*. Pàg. 296.

8. A.H.P.T. Cal. 2, C. 16, núm. 11.

de la ciutat; i dos doctors en dret elegits pels mateixos cònsols. Un tal jurat havia estat contemplat, en el seu dia pel rei Alfons, a les Corts de Montsó del 1239⁹.

Els recixits en l'examen havien d'obtenir l'autorització i el privilegi de notari de Sa Magestat o de l'Excel·lentíssim Lloctinent General, màxim representant de l'autoritat reial al Principat de Catalunya. Per altra banda, als considerats inhàbils, se'ls prohibiria exercir de notaris a la ciutat de Tarragona. I aquells que no haguessim estat examinats ni creats per aquesta via, se'ls consideraria nul·les totes les actes testificades fins al moment. En el supòsit que aquests darrers continuessin testificant, se'ls aplicaria una multa de deu lliures que haurien d'abonar de la següent manera: "lo terç a l'oficial qui farà l'execució, l'altre terç a l'acusador i lo altre restant terç a la caixa de dit col·legi"¹⁰.

La proposta podria respondre a la voluntat dels cònsols i notaris antics i hàbils d'eradicar la facilitat d'accés al notariat; assegurant la demostració teòrica d'uns certs coneixements i emparant la qualitat requerida per l'expressada art.

En el tercer capítol es centren en la part pràctica de la formació del notari. Aquesta pràctica, s'havia de dur a terme sota la supervisió d'un notari col·legiat i prolongar-se cinc anys. Després dels anys de pràctica, i abans d'accedir a l'examen del col·legi, haurien d'aportar proves suficients davant els priors, prohoms i col·legi conforme han practicat al llarg d'aquests anys. Aquesta condició és imprescindible per a ésser admesos a la convocatòria d'examen. En el supòsit que els priors i prohoms passessin per alt aquestes proves que legitimarien la durada de les pràctiques establertes, se'ls imposaria una multa de 10000 lliures que haurien de fer efectiva de la forma continguda en el capítol precedent.

Si comparem l'anterior normativa amb la regulació de la part pràctica que estableix el col·legi de notaris de Barcelona, observarem unes diferències en la durada d'aquest període. Una ordinació de la ciutat de Barcelona, l'any 1433, fixa la pràctica notarial en un termini de 8 anys i afegeix que només poden ésser creats dos notaris anualment¹¹, aspecte que no és pas contemplat en cap de les propostes inicials del col·legi de Tarragona.

En el capítol quart són reflectides les propostes per a la manutenció del col·legi. Consideren que, per a sufragar les despeses que es derivaran del mateix funcionament, seria apropiat fer pagar tres lliures per als drets d'examen, a més d'obsequiar cada examinador amb un parell de guants de cabrit. Quant a la sol·licitud de places per a l'accés a l'examen, expliciten que hauria de fer-se sis mesos abans i aconsellen que aprofitin el període de temps per a repassar la matèria.

El capítol cinquè queda reflectida, si més no, la situació, llavors, dels notaris. La demanda presenta una correlació amb l'Ordinació establerta pels Consellers de Barcelona l'any 1394¹², en la qual es contemplava que un notari només podia fer-se substituir per un amanuense al seu càrrec; escrivent que podia respondre en nom del notari, en el moment de rebre o testificar actes. La petició que ens ocupa argumentava, a més, que aquest escrivent viuria a casa del mateix notari i prestaria jurament davant el veguer reial de la ciutat. Per a remarcar aquesta obligatorietat referent a les substitucions, serien multats, amb deu lliures, els notaris que transgredissin la norma.

Un cop més, els cònsols barraven qualsevol mena de pertorbació i negligència en el treball notarial.

En el sisè capítol sol·liciten que sigui concedida al Prior del col·legi la facultat d'establir les ordinacions i estatuts pertinents al bon regiment del col·legi, alhora que supliquen la seva aprovació per part de Sa Magestat o del seu Lloctinent General.

9. BONO, J: Obra citada. Pàg. 294.

10. A.H.P.I. Cal. 2, C. 16, núm. 11.

11. BONO, J: Obra citada. Pàg. 305.

12. BONO, J: Obra citada. Pàg. 304.

Podria ben dir-se que, amb aquesta proposta, pretenen aconseguir una autonomia per regentar la institució col·legial.

La proposta exposada en el capítol setè podria dir-se que és una continuació del capítol segon, concretament en l'aspecte referent als notaris que reeixien l'examen. Aquests restarien inserits en el col·legi amb el seu número corresponent. De llavors ençà, ja podrien signar les actes i instruments per ells testificats. S'asseguraven, així, l'acreditació dels notaris, salvaguardant novament l'honor dels notaris i la qualitat de l'art notarial.

En el capítol vuitè demanen que els sigui concedit "el Privilegi de Talio", així com els reis Joan I i Ferran II havien atorgat als notaris públics de Barcelona i Girona. Joan I, per privilegi del 6 de març del 1395, reglamentava l'estament notarial de Barcelona, autoritzant als "notaris publici civit Barch" la facultat de reunir-se lícitament per a fixar taxes i repartiments ("contribuciones, tallias") interns. A més, disposà en aquest privilegi –que es considerat com la carta fundacional del col·legi de notaris públics de Barcelona– que tot aquell que formulés acusació o denúncia contra ells notaris o contra els seus substituïts seria sotmès a la pena assignada si la infracció no arribava a ser provada¹³.

En el capítol novè es fa referència al costum que hi havia a Tarragona de presentar set individus escollits pel testador en el moment de testimoniar els testaments. En la redacció dels codicils, el nombre de persones es reduïa a cinc. La localització dels testimonis sovint era difícil, i en molts casos el testador podia perdre la memòria o morir sense que el notari pogués fer efectiu el document, per la incompareixença dels sol·licitats.

Per obviar a tals inconvenients, els còsols i notaris troben adient que en la nova institució sigui establert un sistema més assequible, tant per als propis testadors com per als notaris. Consideren més oportú que els testimonis siguin coneguts per ambdues parts per a poder-los localitzar amb més facilitat. Pel que fa al nombre de testimonis presents en la testificació només estableixen, com a condició imprescindible, la compareixença d'un mínim de tres individus.

En la resposta que conforma el capítol desè s'engloba la preocupació suscitada per la conservació de les escriptures i dels protocols, una qüestió que afectava, per altra banda, la societat en general¹⁴. Cal tenir present que ja des de la primera meitat del s.XIII, començaren a aparèixer un seguit de reglamentacions, pel que fa al problema de la conservació i de la transmissió dels protocols¹⁵. A Barcelona, la primera disposició relativa que sorgí quant al llegat dels llibres notariais data de l'any 1307, per una pragmàtica del rei Jaume II. Aquesta recollia que el conjunt d'escriptures i protocols dels notaris de Barcelona i de la seva vegueria passarien, per testament, a un altre notari de la ciutat. Si no s'hagués realitzat cap llegat testamentari i el notari hagués mort, el veguer designaria el notari que cregués més adient per encarregar-se de les escriptures del desaparegut.

A la pràctica, però, no pot eludir-se que aquestes disposicions no s'acomplissin. D'aquí que, l'any 1462, calgués pregonar una nova Ordinació; aquest cop, pels consellers de la ciutat, a instància dels priors del col·legi notarial barceloní.

Diferentment, a Tarragona, com el mateix document reflecteix, no era tinguda cura de les disposicions testamentàries dels notaris difunts. Els còsols ho manifesten: "Per tot el que l'experiència ha vingut demostrant, s'ha tingut molt poc compte en temps passats, de la quostòdia, guarda i protecció de les escriptures públiques rebudes i preses per alguns notaris de la dita ciutat un cop mort aquells; ja que després de la mort d'aquests notaris alguns hereus han tretes les escriptures (...) fora de la ciutat; d'altres han anat a parar a mans

13. BONO, J: Obra citada. Pàg. 303

14. CASADO, Xavier: Obra citada. Pàg. 167

15. DUALDE SERRANO, M. *Fori antiqui Valentiae*. Edició crítica. Madrid - València 1950-1967. Pàg. 262-264.

de les vídues (...). Es perd així el valor i la qualitat de les citades escriptures causant danys tant a la cosa pública com als singulars¹⁶.

La proposta que inclouen en aquest capítol és la súplica d'una ordinació que prohibeixi la sortida d'escriptures públiques de la ciutat, alhora que contemplen un seguit de situacions referents a la mort del notari i al llegat testamentari:

1. Les escriptures restaran guardades a la ciutat on varen ser rebudes i testificades.
2. Si el notari no ha deixat cap hereu, farà llegat particular a favor d'un notari públic del col·legi.
3. Si moria sense testament, seria el veguer (com s'observava a Barcelona) qui nomenaria a algun notari del col·legi per tal que es fes càrrec de les escriptures.
4. El successor del notari difunt, hauria de fer inventari "bé i lealment" de totes les escriptures de l'expressat notari, en un llibre en possessió del col·legi.
5. A la sala del consell de la ciutat hauria de ser col·locada una relació, elaborada pel mateix col·legi, amb els noms de tots els notaris col·legiats (presents i futurs); així, seria facilitada la localització exacta de les actes públiques a qui les hagués de menester.
6. La persona a qui s'encomenessin les escriptures del difunt, hauria d'abonar el pagament d'una quota —estipulada pel Veguer Reial, els Cònsols i el Prior del col·legi— a l'hereu universal dels béns del difunt, com a proporció corresponent als possibles beneficis que aquest notari pogués obtenir de les escriptures que li han estat concedides.

La conclusió que inferim de l'anàlisi del document és l'evident necessitat, que té la ciutat de Tarragona, de disposar d'una institució capaç de regular l'estament notarial. Les propostes que presenten al rei no són més que un primer intent d'aproximació al sanejament del problema. Felip II, per mitjà del seu virrei, es mostra favorable davant les peticions de la ciutat i accedeix a la concessió del privilegi suplicat per la ciutat. Tanmateix, és important constatar que el col·legi de notaris no es féu efectiu fins el 15 d'abril del 1616¹⁷.

Per aprofundir més en el tema, seria interessant contrastar les propostes inicials amb les ordinacions definitives i comprovar si, malgrat la demora en els tràmits, persisteixen els mateixos propòsits.

16. A.H.P.T. Cal. 2, C. 16, núm. 11.

17. A.H.M.T. Actes del Consell Municipal de l'any 1616.